

Peters Langs **PIRMIE TRĪS GADI**

Rakstnieks Žans Pols (1763.-1825.), Pestalocija laikabiedrs, savā grāmatā par audzināšanu "Levona", kas arī vēl šodien ir neapstrīdama vērtība katram pedagogam, atzīmē, ka cilvēks pirmajos dzīves gados no savas aukles iemācās vairāk, nekā vēlāk tālos braucienos, apceļojot pasauli. Žans Pols norāda uz bērna dvēseles sevišķo īpašību, proti, uz tās atvērtību un veidošanās spēju. "Bērna dvēselei ir dīgla raksturs, un tā pēc savas būtības ir tuvāka bezformīgam, nekā jau pilnīgi izveidotam. Tas arī nodrošina bērna vienreizējo pasaules iespaidu uztveres spēju." Balstoties uz šo veidošanās un formēšanās spēju, austriešu ārsts un dziednieciskais pedagogs Karls Kēnigs (Karl König, 1902. -1961.) raksturo mazā bērna trīs izšķirošos attīstības un apmācības soļus: "Pirmajos trīs savos bērnības gados cilvēks iegūst tās spējas, kuras viņu dara par cilvēku šajā pasaulē. Pirmā dzīvības gada laikā bērns iemācās staigāt, otrajā dzīvības gadā - runāt un trešajā gadā izjūt domāšanas spējas atraisīšanos. Iešana, runāšana un domāšana izveido viņu par cilvēku, no vienkārša dabas radījuma pārvērš par pašzinošu būtni."

Mācīšanās staigāt

Žans Fransua Milē (1814 – 1875) "Pirmie soļi"

Apmēram otrā grūtniecības mēneša beigās jau var konstatēt embrija kustības. Māte tās sajūt piektajā grūtniecības mēnesī. Tūlīt pēc piedzimšanas mazais bērns vēl ir "vispārējās kustības" stāvoklī, pie tam daudzas kustības nosaka refleksi, piemēram, zīšanas reflekss, arī vēlāk – rāpošanas, uzsliešanās un staigāšanas reflekss. Jaundzimušā acis bieži vēl dzīvo nekoordinētu, patstāvīgu dzīvi. "Daudziem jaundzimušajiem abas acis var kustēties nesaskaņoti: viena pagriežas uz augšu, otra uz āru vai viena paliek nekustīga, kamēr otra ir pagriezta uz leju." (Šterns)

Ļoti drīz pēc piedzimšanas acu kustības koordinējas, un sākas apmēram divpadsmit mēnešu garš process, kura laikā, balstoties uz rāpošanas, uzsliešanās un staigāšanas refleksiem, bērnam jāveido sava aktīva, individuāla smaguma spēka izjūta un pašam ir jānostājas uz kājām. Protams, viena gada laikā vēl pilnīgi viss nav apgūts; vēl būs jāmācās kāpt pa kāpnēm, lekt, skriet, griezties apkārt un dejot, arī bērna gaita vēl stipri mainīsies. Tomēr izšķirošais solis ir sperts.

Daudzas kustību formas, kuras arvien vairāk un vairāk aptver mazais bērns, viņš apgūst galvenokārt balstoties uz iedzimto atdarināšanas instinktu. Viņš jau piedzimst kā atdarināt spējīga būtne ar aktīvu interesi pret visu, kas ir uztverams viņa maņām. Te bērnam darbojas dabisks impulss: visu ar acīm uztverto arī pašam veikt.

Tāpēc nav vienlīga, kā pieaugušie, kurus bērns uztver ap sevi, iet, kustas, kā viņi veic savus ikdienas darbus. Mazais bērns visu izdzīvos līdzī, iekšēji atdarinot. Bērns neatdarina tikai fiziskās kustības, viņš uztver arī pieaugušo dvēseles stāvokli, kas izpaužas šajās kustībās. Tātad iekšēji tiek izdzīvotas kā mierīgās, tā arī drudzainās kustības. Sirsnīga attieksme pret apkārtējiem atstāj savas "pēdas" bērnam tāpat, kā arī nevēlīga vai noraidoša pieaugušā attieksme pret saviem līdzcilvēkiem, dzīvniekiem vai dabu. Viena no mūsdienu galvenajām problēmām ir tā, ka daudzi mazie bērni kustas pārāk maz vai arī viņu kustības ir nepareizas. Bērni "nosēž" savu bērnību, spiežot dažādas podziņas, viņu līdzsvara maņa un smalkā motorika netiek pietiekoši vingrināta, viņi pārāk maz izjūt pārskatāmu procesu norisi, pārāk maz nonāk saskarē ar dabu un tās pamatelementiem: siltumu, gaisu, ūdeni un zemi. Līdz ar to tiek pazaudēti tik svarīgais mācību solis: no satveršanas līdz ap-tveršanai, no sajušanas līdz izpratnei.

Tas vēl nav viss - bērna kustību un valodas maņa ir savstarpēji cieši saistītas. Tas nav tikai tādēļ, ka atbilstošie smadzeņu centri atrodas tuvu viens otram. Ja bērns ar ritma un veidojošo spēku palīdzību ir spējīgs izkopt savas kustības, tad viņam arī vieglāk veiksies ritmiskas un labi veidotas valodas izkopšana.

Mācīšanās runāt

Ar pirmo kļiedzienu bērns ir gatavs mācīties runāt. Pasaulē visiem zīdaiņiem šis process norit vienādi, te vēl neeksistē dažādas valodas. Īstā runātpēja atraisās gandrīz vienmēr pirmā dzīvības gada beigās. Apmēram pusotra gada vecumā bērns ar valodu spēj vienkārši izteikt elementāras sajūtas, nepieciešamības un pārdzīvojumus. Tā sauktajos "viena vārda teikumos" viņš apvieno veselu sajūtu un vēlmju kompleksu. Vārds "mamma", piemēram, var izteikt bērna vēlmi, lai māte atnāk, paņem viņu uz rokām un nomierina. Tikai lēnām un pakāpeniski klāt nāk arī divu un trīs vārdu teikumi.

Sevišķi ievērojami ir trīs valodas aspekti:

1. Ar valodas palīdzību mēs spējam izpaust savas visdziļākās izjūtas un dvēseles stāvokļus.
2. Kā runājošas būtnes mēs spējam katru lietu uz šīs pasaules nosaukt tai atbilstošā vārdā, sakārtot un izprast jēdzienu pasauli, apzinoties tajā valdošās likumsakarības.
3. Valoda nodrošina mums sazināšanās iespēju. Tas nozīmē, ka ar valodas palīdzību mēs nonākam dvēseliski-garīgā saskarsmē ar citiem cilvēkiem.
(Pēdējie divi aspekti vēlreiz norāda, cik ļoti valoda ir saistīta ar domāšanu.)

Mazs bērns mācās runāt paša dziņu vadīts, parasti tam nav nepieciešami kādi īpaši papildus vingrinājumi. Tomēr bērns pats iemācās runāt tikai tad, ja aug vidē, kur tiek runāts. Bērni atdarina to runas veidu, kādu dzird. Dziesmiņas, dzejoļi un mazi stāstiņi, kuri bieži ir saistīti ar kustībām un ciešu ķermeņa kontaktu ar pieaugušo, modina un rosina bērņā valodas izjūtu un runātprieku. Lai to nodrošinātu, nepietiek tikai ar valodas skaņu vien: arī televizors un radio var runāt daudzas stundas dienu pēc dienas. Bērniem ļoti svarīga ir īpaša attieksme pret cilvēku, kurš runā. Tā kāda māte, kurai nebija laika palasīt dēlam grāmatu un kura viņam palūdza noklausīties magnetofona kasetē ierakstītu pasaku, saņēma atbildi: "Bet magnetofons taču nepaņems mani klēpī."

Valoda veidojas pavisam īpašā veidā - tiešās, cilvēciskās attiecībās un uzticēšanās atmosfērā. Valodas attīstība var tikt veicināta ar kustību izkopšanu, par ko jau iepriekš tika teikts. Pieaugušais nepalīdz bērnam, ja viņš ar to runā tā sauktajā "mazuļu valodiņā", jo, ko gan bērns tur varētu mācīties? Arī tad, ja pieaugušais runā ar bērnu aukstā, piepaceltā tonī, tiek pārrauts neredzamais intīmo attiecību pavediens, un valoda kļūst par bezpersonisku, abstraktu instrumentu un atbilstoši iespaido bērna dvēseles konfigurāciju.

Pieaugušo interese, pievēršanās bērnam un arī pareiza valodas lietošana ievada bērnu dzimtajā valodā. Tas, protams, drīkstētu būt arī valodas dialekts, tomēr vēlāk bērnam vajadzētu dot iespēju izjust arī literārās valodas skaidro plūdumu. "Valoda ir kā domu rati," tā domāja jau sengrieķu filozofs Plotins (205.-270.), tā kā domāšanas spēja ir atkarīga no šo "ratu" kvalitātes.

Jo daudzveidīgāks, variantiem bagātāks ir veidojies bērna vārdu krājums, jo plašākas uztveres un izteiksmes iespējas bērnam paveras dvēseliski garīgajā sfērā. Tas ir ļoti svarīgi gan bērnībā, gan pusaudža gados, gan arī vēlāk pieauguša cilvēka dzīvē.

Domāšanas atraišanās

Maza bērna domāšana vēl ir cieši saistīta ar viņa ķermeni ("ar ķermeni saistītā inteliģence"), tā balstās viscaur uz maņu pieredzi un nespēj būt tik patstāvīga, kā tas ir pieaugušajiem.

Šajā vecumā domāšana un gribas izpausmes vēl atrodas cieši blakus un reizēm pat caurvijas. Vēlāk, bērnudārza vecumā vai pat skolā, domāšana arvien vairāk un vairāk emancipējas, līdz tiek izveidota tāda domāšanas forma, kas spēj attīstīties neatkarīgi no bērna maņu iespaidiem.

Galvenais notikums ceļā uz brīvības apgūšanu ir personiskā "es" piedzimšana. Laikā starp otro un trešo dzīvības gadu, dažreiz pēkšņi un uzreiz, dažreiz pakāpeniski un lēnām tam gatavojoties, bērns kādā brīdī pasaka sev "es". Tas nozīmē, ka viņš ir atzinis pats sevi un atdalījis no pilnīgās vienotības ar apkārtējo pasauli. Tur, kur ir "es", tur ir arī "tu", ir iekšējās un ārējās lietas, ir "šeit" un "tur", ir "tagad", "agrāk",

"vēlāk". Bērns vairs neapmierinās tikai ar tiešo pasaules uztveri. Nu sākas bezgalīgie jautājumi: "Kāpēc? Kāpēc? Kāpēc?" Tādējādi bērns attīsta savu domāšanas spēju un vislabāk to parāda tā sauktā "spītības fāze". Šis ir laiks, kad veidojas noturīga atmiņa, aug bērna fantāzijas spēki kā viņa individuālais radošais potenciāls. Ar šo spēku palīdzību bērns rotaļājoties veido pats savu pasauli.

Bērnā ir nepieciešami pieaugušie, paraugi, no kuriem viņš var mācīties cilvēciskās darbības jēgpilno norisi, to, kā izjust pasauli, kā pārdzīvot cēloņu un sekas likumsakarību, labā un ļaunā attiecības. Tāpēc viņam ir vajadzīgi cilvēki, kuri apzinās savu atbildību šajā ziņā.

Tātad pirmie trīs dzīvības gadi ir laika posms, kad cilvēks sāk attīstīt savu cilvēciskumu: sāk veidoties par darbīgu, runājošu un domāt spējīgu būtni.

Bērns jau no pašām pirmajām dienām ir arī sociāla būtne. Jau ilgi pirms dzimšanas viņam ir nodibinājušās vienreizējas un šajā intensitātē vairs neatkārtojamas attiecības ar savu māti. Tūlīt pēc piedzimšanas bērns iemācās, ka var uzticēties tiem cilvēkiem, kuri viņu aprūpē un kopj. It īpaši vecāku-bērna intīmajās attiecībās veidojas iekšējās drošības sajūta, miers un pašāpziņa, protams, tikai tad, ja šī drošība, miers un pašāpziņa nav tikušas pievilts jau pirmajos bērna dzīvības gados. Mazajam bērnam varētu būt arī vairākas, protams, ne pārāk daudzas, personas, ar kurām tam veidojas ciešais kontakts.

Jāatceras, ka blakus mīlošai bērna aprūpei svarīgi ir arī uzbūvēt un saglabāt uzticības pilnas attiecības ar viņu, uzturēt viņā pārliecību, ka viņš vienmēr var paļauties uz mums. Tas bērnam būs nepieciešams vēl daudzus gadus, ja vēlamies, lai viņš labi attīstītos ne tikai fiziski, bet arī psihiski un garīgi. Pieaugušo uzdevums, rūpējoties par savu bērnu, ir visādi veicināt viņa attīstību radot tam nepieciešamos priekšnoteikumus: mierīgu, nesasteigtu atmosfēru ap viņu; dot iespēju izdzīvot sevi dažādās kustībās un ritmos, kopt skaistu valodu, vērot jēgpilnu pieaugušo darbību. Nepieciešams ir arī rosināt visu viņa maņu darbību ar labām, fantāziju atraisošām rotaļlietām, ļaut viņam vērot skaistas formas un krāsas, dzirdēt harmoniskas skaņas, taustīt visdažādākās faktūras dabas materiālus un daudz ko citu.